Sivrihisar'da Yapılan Yeni Frig Araştırmalarının Sonuçları

Results of the Recent Phrygian Research Conducted in Sivrihisar

Hakan SİVAS*

Abstract

The Phrygians, an ethnically Thracian people who migrated from Southeastern Europe to Anatolia through the straits beginning around 1200 BC, emerged as a significant political power in the second half of the 9th century BC. During the reign of their famous king, Midas, in the 8th century BC, the territory of the Phrygian Kingdom, centered around Ankara, extended eastwards to Çorum, Tokat, and Kırşehir; westwards to Kütahya; northwards to Samsun; southwards to Elmalı (Antalya) and Niğde; and north-westwards to Bandırma. Phrygian settlements are primarily found in the Highlands of Phrygia region, situated between the present-day provinces of Eskişehir, Kütahya, and Afyonkarahisar, and around their capital city of Gordion (Yassıhöyük). To better understand the distribution of Phrygian settlements between the Highlands of Phrygia and Gordion, surface surveys were conducted between 2001 and 2011 under the supervision of Taciser Tüfekçi Sivas, with the permission of the General Directorate of Monuments and Museums of the Ministry of Culture and Tourism and with the support of Anadolu University. This article focuses on the Phrygian cultural remains identified within the borders of the Sivrihisar district of Eskişehir, one of the areas investigated during these surveys. As a result of the research, new Phrygian-period settlements, rock facades, stepped altars, niches, circular rock-cut features, rock-cut tombs, and a necropolis consisting of rock-cut tombs were identified. These recently discovered Phrygian cultural remains indicate that there was a dense Phrygian population in the foothills of the Sivrihisar mountain range and that the large area where Phrygian monuments are located should be expanded towards this region and be included in the area.

* Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0001-7165-1474

MÖ 1200 yıllarından itibaren Güneydoğu Avrupa'dan Anadolu'ya boğazlar üzerinden göç eden Thrak kökenli bir halk olan Frigler, MÖ 9. yüzyılın ikinci yarısından itibaren güçlü bir krallık olarak Anadolu'nun siyasi tarihinde yerlerini almışlardır. Frig Krallığı'nın yayılım alanı MÖ 8. yüzyılda ünlü kralları Midas döneminde Ankara merkez olmak üzere doğuda Çorum, Tokat ve Kırşehir'e, batıda Kütahya'ya, kuzeyde Samsun'dan güneyde Antalya Elmalı ve Niğde'ye, kuzeybatıda da Bandırmaya değin uzanıyordu. Frig yerleşmeleri Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar illeri arasında yer alan Dağlık Frigya Bölgesi'nde ve başkent Gordion çevresinde yoğundur. Dağlık Frigya Bölgesi ile Gordion arasında kalan alandaki Frig yerleşmelerinin yayılımını daha iyi anlamak, kaya anıtları, kaya mezarları ve diğer arkeolojik kalıntıların saptanmasına yönelik olarak 2001-2011 yılları arasında Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü'nün desteği ile Taciser Tüfekçi Sivas başkanlığında bir ekip tarafından yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Bu makalede söz konusu yüzey araştırmasının inceleme alanlarından biri olan Eskişehir'in Sivrihisar ilçesi sınırları içinde saptanan Frig kültür varlıklarıdır. Sürdürülen araştırmalar sonucunda Frig dönemine ait yeni yerleşmeler, kaya fasadı, basamaklı sunaklar, nişler, yuvarlak kaya işaretleri, kaya mezarları, bir kaya mezarı nekropolü saptanmıştır.

Sivrihisar'ın Böğürtlen mahallesinin yaklaşık 1 km güneyinde Balkayası mevkiinde dik bir eğime sahip kaya kütlelerinden biri üzerinde küçük bir Frig kaya fasadı yer almaktadır (Resim 1). Bulunduğu kayalık nedeniyle Balkayası Anıtı olarak adlandırılmıştır. 2.00 m. yüksekliğinde ve 1.5 m genişliğindedir. Üçgen alınlıklı ve iki yana eğimli çatılıdır. Ortasında iki yan duvar arasında bütün cepheyi kaplayan bir niş bulunmaktadır. Üçgen alınlık ve yan duvarlarda koyu kırmızı boya ile yapılmış

geometrik bezemeler vardır.[1] Balkayası Anıtı'nın en yakın benzerlerini Dağlık Frigya Bölgesi'nde Eskişehir il sınırları içindeki Kümbet Berberini Anıtı/Kümbet Asar Kale Küçük Fasad[2] ve Keskaya 1'no'lu Anıt[3] oluşturmaktadır.

Sivrihisar-Ankara yolundan Böğürtlen Mahallesi'ne ayrılan yolun doğusunda, Balkayası Anıtı'nın yaklaşık 1 km. güneyinde, Beypınarı Mevkii'nde kaçak kazılar sonucu ortaya çıkartılmış bir Frig kaya mezarı yer almaktadır (Resim 2; Şekil 1). Böğürtlen-Beypınarı Kaya Mezarı olarak adlandırılan mezarın kapısına ana kayadan yontulmuş 2.00 m uzunluğunda, 0.75 m. genişliğinde ve 1. 40 m. yüksekliğinde dikdörtgen planlı kuyu şeklinde bir dromos ile ulaşılır. Dromos'un üzeri 2.00 x 1.50 x 0.30 m ölçülerinde yekpare bir taş blok ile kapatılmıştır. Kapı geçidinin önünde dromos ana kaya yontularak genişletilmiş ve 1.06 x 0.80 boyutlarında dikdörtgen bir alan oluşturulmuştur. 0.60 m genişliğinde ve 0.72 m derinliğinde küçük kapı geçidinden mezar odasına girilir. Mezar odasının içinde zemin toprak ile dolu olduğundan kapının yüksekliği alınamamıştır. Kuzeydoğu-güneybatı yönlü kaya mezarının, mezar odası 2.60 m uzunluğunda, arka duvarda 2.36 m, girişin bulunduğu ön duvarda 2.05 m genişliğindedir. Zemindeki toprak nedeniyle 1.80 m ye kadar olan yüksekliği ölçülebilmiştir. Beşik çatılı odanın içinde herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Güneybatıdaki arka duvarı ve girişin solunda, güneydoğudaki yan duvarında, ana kayadan yontulmuş iki seki/yatak bulunmaktadır. Girişin solundaki yatak 2.60 x 0.75 m, arka duvar önündeki yatak 2.36 x 0.75 m boyutlarındadır. Zeminden yükseklikleri 0.50 m ye kadar ölçülebilmiştir. Bu mezar yapısı ince uzun dromosu ve dromosun üzerini kapatan kapak taşı ile Frig kaya mezarları arasında tek örnek olma özelliği taşımaktadır.[4]

[1] Tüfekçi Sivas 2007, 82 vd.; Tüfekçi Sivas 2005, 219, Res. 4.
[2] Haspels 1971, 84, Res. 99, Res. 518/1; Tüfekçi Sivas 1999b, Lev. 88-89.
[3] Haspels 1971, Res. 246, 526/2; Tüfekçi Sivas 1999, Lev. 84-85.
[4] Tüfekçi Sivas 2005, 219, Res. 5.

Böğürtlen-Beypınarı Kaya Mezarı dışında Sivrihisar ilçesinde Karakaya, Karaburhan, Karacakaya ve Zey mahallelerinde de Frig kaya mezarları saptanmıştır.

Karakaya Mahallesi Sivrihisar'ın kuş uçumu 26 km batı-kuzeybatısında yer alır. Mahallenin yaklaşık 400 m güneydoğusunda, alçak granit kaya kütlelerinden biri üzerinde bir Frig kaya mezarı yer almaktadır. Dromoslu ve iki odalıdır (Resim 3; Şekil 2). Ana kayanın yontulmasıyla oluşturulmuş 1.30 x 1.15 m boyutlarında kare planlı bir dromos ile zemin seviyesindeki mezar kapısına ulaşılır. İki kademeli çerçeveye sahip kapı geçidi 1.05 x 0.85 x 0.40 m. boyutlarındadır. Güneybatı-kuzeydoğu yönlü mezardaki iki oda arka arkaya yerleştirilmiştir. Birinci oda 2.55 x 2.45 x 1.80 m boyutlarında dikdörtgen planlıdır. Kuzeybatıdaki uzun duvarı üzerinde dikdörtgen bir niş (0.30 x 0.55 x 0.20) bulunur. Odanın çatısı düz bırakılmıştır. Ancak Frig mezarlarında alınlık ve tavanlarda görülen ahşap mimarinin orta dikme, mahya kirişi, mertekler gibi mimari öğeler kırmızı boya ile belirtilmiştir. Olasılıkla Frigli taş ustaları mimari detayları işlemeden önce kırmızı boya ile yerlerini işaretlemişler ve daha sonra oyma işlemine geçmişlerdir. Bu mezar Frig ustalarının çalışma prensiplerini göstermesi bakımından da önemlidir. İkinci odaya 1.00 x 0.80 x 0.50) boyutlarında çerçeveli bir kapı geçidinden girilir. Bu kapı geçidini kapatan kapı taşı birinci odanın toprak ile dolu zemininde yan yatmış şekilde durmaktadır. Kapı taşı adeta bir tapa gibi, kapı geçidine tamamen uyacak şekilde biçimlendirilmiştir. Frig kaya mezarlarının kapılarının nasıl kapatıldığı konusunda bilgi vermesi bakımından bu buluntu çok önemlidir. İkinci oda 2.25 x 1.90 x 1.65 m boyutlarında, dikdörtgen planlı ve beşik çatılıdır. Ön ve arka duvarlarda orta dikmeli üçgen alınlıklar kabartma olarak işlenmiştir. Tavanda da orta kesimde iki mertek kabartma olarak işlenmiştir. Arka duvar önünde ana kayadan yontulmuş 1.90 x 0.80 x 0.40 m boyutlarında alçak bir kline vardır. Kline ayakları aslan

pençesi şeklinde işlenmiştir.[5] Mahalleyi kuzey ve batı yönden çevreleyen volkanik kaya kütlelerinin dik yüzlerinde, yerden ulaşılması güç noktalarda küçük kapı geçitleri görülebilen iki kaya mezarı daha yer almaktadır.

Karaburhan Mahallesi Sivrihisar'ın kuş uçumu 18 km kuzeybatısında bulunmaktadır. Mahallenin 3 km güneybatısında Habibpınarı Özü/Yukarıdağ Mevkiinde bir vadiyi sınırlandıran kaya kütleleri üzerinde üç kaya mezarı saptanmıştır. Üç mezardan ikisinin girişleri toprak ile dolu olduğundan içlerine girilememiştir. Üçüncü kaya mezarı Frig dönemine aittir. Alçak bir tüf kayalığa oyulan mezarın kareye yakın dikdörtgen bir girişi vardır. Zemin seviyesindeki girişin önünde bir kare dromos bulunmaktadır. 2.50 x 1.80 x 1.50 m ölçülerindeki mezar odası dikdörtgen planlıdır. Çatısı eğimi az beşik çatılıdır. Arka duvar ve yan duvarlar önünde üç seki bulunmaktadır. [6]

Karacakaya Mahallesi Sivrihisar'ın kuş uçumu 17 km kuzeyinde yer alır. Mahallenin 1 km güneyindeki kayalık Çal Tepesinin (1342 m) kuzey yamacında, tepeye yakın noktada dromoslu ve tek odalı bir Frig kaya mezarı (Karacakaya/Gelin Kız Mezarı) saptanmıştır (Resim 4; Şekil 3). Mermer kayalığa oyulan kuzeydoğu-güneybatı yönlü kaya mezarının önünde, içi toprak dolu olduğu için planı anlaşılamayan, bir dromos bulunmaktadır. Dromostan geçilen kapı geçidi 0.90 x 0.76 x 0.34 m boyutlarında ve dikdörtgen şeklindedir. Dış yüzünde kapı açıklığının üzerinde kabartma olarak işlenmiş orta dikmeli bir üçgen alınlık bulunmaktadır. 2.55 x 2.45-2.35 x 2.10 m. boyutlarındaki mezar odası kareye yakın dikdörtgen planlı ve iki yana eğimli beşik çatılıdır. Kısa duvarlar üzerinde kabartma olarak işlenmiş orta dikmeli üçgen alınlıklar bulunmaktadır. Çatı ve yan duvarlarda ahşap mimarilerde görülen yapı öğeleri olan mertek, kiriş ve dikmeler kabartma olarak işlenmiştir. Odanın

[5] Tüfekçi Sivas 2005, 218, Res. 2; Tüfekçi Sivas 2007, 81; Tüfekçi Sivas 2008, 1169-1176; Res. 1-9;
[6] Tüfekçi Sivas-Sivas 2005, 39; Lev 8/Res. 39.

solundaki doğu duvarı önünde ve güneydeki arka duvar önünde ana kayadan yontulmuş iki kline yer almaktadır. Doğu duvarındaki kline 1.80 x 0.60x 0.60 m, güney duvarındaki kline ise 2.40 x 0.60 x 0.60 m boyutlarındadır. Klinelerin ayakları üst üste üç yarım küre şeklinde boğumludur. Frig kaya mezarlarında çift sarmal kıvrımlı, boğa ya da aslan ayaklı kline ayakları bilinmektedir. Ancak boğumlu kline ayağı yeni bir örnek oluşturmaktadır. Mezarın girişine içten bakıldığında, girişin solunda duvara alçak kabartma olarak işlenmiş figürler ile karşılaşılır. Kapıya doğru yönlenmiş olan birinci figürde bir ata yan olarak oturmuş soylu bir kadın görülür. Bu figürün arkasından ilerleyen bir savaşçı vardır. Soylu kadının koruması olduğu anlaşılan bu piyade figürünün giyimi, Çorum/Pazarlı Frig Kalesi pişmiş toprak kaplama levhaları üzerindeki betimlerden tanıdığımız Frig piyadelerinin[7] giyimine benzemektedir. Kısa bir tunik giyen savaşçı elinde bir kargı tutmaktadır. Her iki figürün de alt kısımları, kayadaki yarık nedeniyle tahrip olmuştur. Savaşçı figürüne yakın olarak yan duvar üzerinde, iki yana eğimli çatısı olan bir mimari yapının ön cephesini gösteren bir kabartma daha bulunmaktadır.[8] Karacakaya/Gelin Kız Mezar odası iç düzeni bakımından Eskişehir'in Han ilçesinde bulunan Midas Şehri Batı Mezarı[9] ve Eskişehir'in Seyitgazi ilçesi Yukarısöğüt Mahallesi Kokarkuyu Mevkiinde bulunan Kokarkuyu Mezarı[10] ile benzerdir.

Karacakaya'nın 800 m güneybatısında, Karacakaya/Gelin Kız Frig Kaya Mezarı'nın yaklaşık 250 m doğusunda, Hisartepe Kayalığı yer alır. Kayalığın güneyinde yüksek bir kaya kütlesinin dik yüzüne oyulmuş alt alta üç dikdörtgen niş saptanmıştır.

---

[7] Sevin 2003, 255, 257; Işık 2008, Şek. 3-4.

[8] Tüfekçi Sivas-Sivas 2005, 38; Lev.7/Res. 35-36; Tüfekçi Sivas 2007, 83; Sivas 2008, 437-445, Şek. 1-12.

[9] Berndt 2002, 21. Res. 26; Tüfekçi Sivas 2005, 219, Res. 3.

[10] Tüfekçi Sivas -Sivas 2004, 104, Lev. 5/Res. 21.

Bunlar kült amacıyla yapılıp, kullanılmış olmalıdır. Hisartepe'nin yamaçları ve eteklerinden Frig, Klasik ve Ortaçağ çanak çömlek parçaları toplanmıştır. Toplanan çanak çömlek parçaları, nişler ve Karacakaya Frig Kaya Mezarı Hisartepe'de bir Frig yerleşmesi olduğunu göstermektedir.[11]

Sivrihisar'ın kuş uçumu 18 km kuzey-kuzeybatısında bulunan Zey Mahallesi'nde yapılan çalışmalarda kale tipi bir Frig yerleşmesi (Zey Kale) ve bir kaya mezarı nekropolü saptanmıştır (Resim 5). Nekropol alanı, doğu ve batıda dar bir vadiyi çevreleyen kayalıklara oyulmuş 12 adet kaya mezarı, iki adet basamaklı sunak ve yuvarlak kaya şekillerinden (işaretler) meydana gelmektedir.

Zey 1 Mezarı, kayalık yamaçta 3.30 m yükseklikte yer alır. Doğu-batı yönlü mezarın 0.70 x 0.65 x 0.48 m boyutlarındaki kapısı batıya açılmaktadır. Kapı geçidinden arka arkaya iki odalı mezara girilir. Her iki odanın tavan ve yan duvarlarında ahşap mimari öğeler mertek, kiriş ve dikmeler kabartma olarak işlenmiştir. Birinci oda 1.90 x 1.95 x 1.37 boyutlarında, kare planlıdır. Kuzey duvarı önünde 1.95 x 0.70 x 0.40 boyutlarında bir seki bulunur. Arka duvarın üst kısmında üçgen alınlık kabartma olarak işlenmiştir. Arka duvar üzerinde bulunan 0.75 x 0.72 x 0,43 m boyutlarında bir kapı geçidi ile ikinci odaya geçilir. Birinci odadan 0.30 m. daha alçakta olan ikinci oda 2.00 x 1.94 x 1.42 m boyutlarındadır. Oda içerisinde herhangi bir seki veya kline bulunmamaktadır. Arka duvarda orta dikmesi olan bir üçgen alınlık kabartma olarak işlenmiştir.[12] Arka arkaya iki odalı mezarlar Frig kaya mezarları içinde az sayıdadır. Dağlık Frigya Bölgesi'nde Yapıldak Kale Kaya Mezarı[13] ve yukarıda bahsettiğimiz Karakaya Mezarı benzer plandadırlar.

Zey 1 Mezarı'nın 30 m güneyinde Zey 2 ve 3 Mezarları bulunur. Yer seviyesinden 4.20 m yüksekliktedirler. Doğu-Batı

[11] Tüfekçi Sivas-Sivas 2005, 38; Lev 7/Res. 37.
[12] Tüfekçi Sivas 2005, 220, Res. 6; Sivas 2012, 275-276, Res. 16; Sivas 2018, 164-165, Res. 5-7.
[13] Haspels 1971, 115-116, Res. 118-119, 532.

yönlü Zey 2 Mezarı'nın batıya bakan girişi oldukça tahrip olmuştur. 2.30 x 1.30 x 1.30 m boyutlarında, özensiz işlenmiş, dikdörtgenimsi bir mezar odasına sahiptir. Tavan hafif kavisli, neredeyse düzdür. Taban düz işlenmiştir. İçinde seki veya kline bulunmamaktadır. Güney duvarı tahrip olmuş ve bir metre çapında bir delik oluşmuştur. Buradan Zey 3 Mezarı'na geçilebilmektedir.[14]

Zey 3 Mezarı kuzey-güney yönlüdür. Batıdaki uzun duvarın güneybatı köşesine yakın noktada 1.00 x 0.96 x 0.50 m boyutlarında kapı geçidi bulunur. Kapı eşiğinden 0.60 m derinlikteki mezar odası 3.60 x 2.40 x 1.90 m boyutlarında dikdörtgen planlıdır. Beşik çatılı mezar odasında orta dikmeli alınlıklar ve mertekler kabartma olarak işlenmiştir. Kuzeydeki kısa duvar önünde yaklaşık 2.40 m uzunluğunda, 1.00 m genişliğinde ve 0.60 m yüksekliğinde bir seki/yatak vardır. Mezar odası özensiz bir işçiliğe sahiptir.[15]

Zey 4 Mezarı, Zey 3 Mezarı'nın 20 m güneyinde, yerden 2.10 m yükseklikte yer almaktadır. Doğu-batı yönlü mezarın batıya bakan girişi 0.60 x 0.65 x 0.40 m boyutlarındadır. Mezar odasının tabanı kapı eşiğinden 0.25 m daha derindedir. 2.10 x 1.95 x 1.05 m boyutlarında, dikdörtgen planlıdır. Tavanı hafif eğimli, tabanı düz işlenmiştir. Özenli bir işçiliğe sahiptir.[16]

Zey 5 Mezarı, Zey 4 Mezarı'nın 10 m doğusunda, yerden 1.80 m yüksektedir. Batıya bakan mezar odası kapı geçidi, 0.64 x 0.62 x 0.46 m boyutlarındadır. Doğu-batı yönlü 2.20 x 1.70 x 1.55 m boyutlarındaki mezar odası iki yana eğimli beşik çatılıdır. Tavanda ve duvarlarda herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Tabanda, orta kesime, 1.20 m. uzunluğunda, 0.50 m genişliğinde ve 0.35 m derinliğinde dikdörtgen planlı bir oyuk açılarak girişin önünde 0.40 m genişliğinde bir basamak, arka ve yan duvarlar önünde de 0.60 m genişliğinde üç seki/yatak

[14] Tüfekçi Sivas 2005, 220; Sivas 2018, 165, Res. 8-9.
[15] Tüfekçi Sivas 2005, 220; Sivas 2018, 165, Res. 10-11.
[16] Tüfekçi Sivas 2005, 220; Sivas 2018, 166, Res. 12-13.

oluşturulmuştur.[17] Eskişehir Midas Vadisi'nde Deveboynu Kalesi mezarları[18], Afyonkarahisar Köhnüş Vadisi'nde Köhnüş no.5[19], Köhnüş no. 8[20], Köhnüş no. 26[21], Köhnüş no. 27[22], Köhnüş no. 20[23], Köhnüş no. 22[24] mezarları, Kütahya'da Fındık Vadisinde Fındık Kale Mezarı[25], Zıngırlı İnler Mezarı[26]. Dağlık Frigya Bölgesi'nin kuzeyinde Eskişehir'de Gavurkayası I-II mezarları[27], Yenisofça Mezarı[28] ve yukarıda bahsettiğimiz Karaburhan Mezarı üç yataklı Frig kaya mezarlarının örneklerini oluşturmaktadır.

Zey 6 ve Zey 7 mezarları, Zey 5 Mezarı'nın 30 m güneyinde yer almaktadır. Zey 6 Mezarı'nın girişi yer seviyesinden 9.80 m yüksekte kayalığın sarp bölümünde yer alır ve zorlukla tırmanılır. Kapı geçidi batıya bakar. Mezar odası tabanı kapı eşiğinden 0.30 m derindedir. 2.60 x 2.65 x 1.55 m boyutlarındaki mezar odası kare planlı ve hafif güneybatı-kuzeydoğu yönlüdür. Tavan beşik çatı biçimindedir ancak iki yana eğim çok azdır. Arka duvar önünde 2.65x 0.95 x 0.25 boyutlarında bir seki/yatak bulunmaktadır. Sekinin ön tarafında 0.12 m kalınlığında bir kabartma bordür vardır.[29]

Zey 7 Mezarı, yerden 5.30 m. yükseklikte yer alır. Güneybatı-kuzeydoğu yönlü bir kaya mezarıdır. Güneybatıya bakan girişi 0.65 x 0.60 x 0.42 m boyutlarındadır. Giriş kısa duvar üzerinde ortada değil güney köşeye yakın yere açılmıştır. Mezar

[17] Tüfekçi Sivas 2005, 220; Sivas 2012, 276-277, Res. 17; Sivas 2018, 166, Res. 12, 14-15.
[18] Haspels 1971, 114, Res. 530/3, 6.
[19] Haspels 1971, 120, Res. 535/1-3.
[20] Haspels 1971, 120, Res. 535/4-5.
[21] Haspels 1971, 120, Res. 536/1, 4, 6.
[22] Haspels 1971, 120, Res. 536/2-3.
[23] Haspels 1971, 120, Res. 536/5, 7, 10.
[24] Haspels 1971, 121, Res. 130-140; 499/4; 538/5-6.
[25] Haspels 1971, 125, Res. 227, 504/4; 540/2-3.
[26] Haspels 1971, 125, 540/8-10.
[27] Sivas 1999a, 123 vdd., Res. 7-10.
[28] Sivas 2002, 323 vdd., Res. 1-4.
[29] Tüfekçi Sivas 2005, 220; Sivas 2018, 166, Res. 16-17.

odası zemini kapı eşiğinden 0.60 m daha derindedir. 1.76 x 1.44 x 1.22 m boyutlarındaki mezar odası dikdörtgen planlıdır. Tavan beşik çatılı yapılmaya çalışılmış ancak kabaca işlendiği için hafif tonoz görünümü almıştır. Batı uzun duvarı önünde 1.76 m uzunluğunda 0.40-0.50 m. genişliğinde ve 0.30 m yüksekliğinde bir seki bulunmaktadır. Doğu duvarı önünde de kapı geçidinden arka duvara doğru hafif güneybatı- kuzeydoğu yönlü, 0.10 m genişliğinde ve 0.10 derinliğinde bir oluk açılarak 1.67 x 0.40 x 0.10 m boyutlarında alçak bir seki oluşturulmuştur. Mezar odasının önce tek kişilik olarak planlandığı daha sonra iki kişilik hale getirilmiş olduğu anlaşılmaktadır.[30]

Zey 8-12 mezarları, Zey 1-7 mezarları grubunun 50 m batısında yer alan kaya bloğu üzerinde bulunur.

Zey 8 Mezarı, yer seviyesinden 5.60 m yüksekte yer alır. Güneybatı-kuzeydoğu yönlü mezar odasının girişi güneybatıya bakar ve kısa duvarın ortasında değil, köşeye yakın yerdedir. Dikdörtgen kapı açıklığı 0.80 x 0.86 x 0.58 m boyutlarındadır. Eşikte ve yan duvarda bulunan oluklar, bir levha ile açıklığın kapatıldığını göstermektedir. Eşikten 0.65 m daha derinde yer alan mezar odası 2.80 x 2.40 x 1.78 m boyutlarındadır. Çatısı iki yana eğimli beşik çatıdır. Mezar odası içinde arkadaki kuzey duvarı ve sağ taraftaki doğu duvarı önünde "L" planlı, iki ölünün yatırılabileceği, 0.50 m yüksekliğinde ve 0.70 m genişliğinde bir seki/yatak vardır.[31] Duvarlardaki farklı işçilik mezar odasının yapımının tam olarak bitirilmediğini göstermektedir. Batı duvarı üzerinde daha sonradan yandaki Zey 9 Mezarı'na geçebilmek için normal büyüklükte bir kapı geçidi açılmıştır.[32]

Zey 9 Mezarı nekropoldeki en iyi işçilikli, en güzel kaya mezarıdır (Resim 6). Yerden 5.60 m. yükseklikte ve Zey 8 Mezarı'nın hemen kuzeybatı bitişiğindedir. Batı uzun kenarının

[30] Tüfekçi Sivas 2005, 220; Sivas 2018, 166, Res. 18-19.

[31] 'L' şeklinde seki/yatağa sahip Frig oda mezar örnekleri için bkz., Haspels 1971, 123, Res. 540/1, 4; Devreker -Vermeulen 1991, Res. 6-8; Tüfekçi Sivas 2005, 219, Res. 5; Sivas 2008, Şek. 4b, 5, 12.

[32] Tüfekçi Sivas 2005, 220; Sivas 2018, 166-167, Res. 20-21.

ortasında 1.22 x 1.00-0.90 x 0.80 m boyutlarında bir girişi bulunmaktadır. Kapı yan duvarlarında kapıya ilişkin söve ve sürgü oyuntuları vardır. Mezar odasının zemini eşikten 0.12 m daha aşağıdadır. Kuzey-güney yönlü mezar odası 4.10 x 2.10 x 1.90 m boyutlarındadır. Tavanı iki yana eğimli beşik çatı şeklindedir. Kısa duvarlar üzerindeki orta dikmeli üçgen alınlıklar kabartma olarak işlenmiştir. Üçgen alınlıkların altında geniş bir kabartma korniş oda boyunca duvarları dolaşır. Kuzey ve doğu duvarlarının önünde özenli işlenmiş iki kline yer alır. Bunlar 1.00 m genişliğinde, 0.45 m yüksekliğindedir. Klinelerde orta kesim kısmı hafifçe çukurdur. Baş koyma yerleri kavisli yastık şeklindedir, boğa toynağı şeklinde sonlanan ayaklara sahiptir.[33]

Zey 10 mezarı, Zey 9 Mezarı'nın 10 m kuzeyinde, yerden 7.80 m yükseklikte yer almaktadır. Kapı açıklığı 0.78 x 0.70 x 0.55 m boyutlarındadır. Mezar odası 2.50 x 2.10 x 1.42 m boyutlarında dikdörtgen planlı ve beşik çatılıdır. Doğu batı yönlü mezar odasında kapı, batı kısa duvar üzerindedir. Güney duvarının ortasında ikinci bir kapı açıklığı açma niyetini gösteren kazma izleri vardır. Özenli şekilde ana kayaya yontulan mezar odası içinde herhangi bir bezeme veya seki bulunmamaktadır.[34]

Zey 11 Mezarı, Zey 8 Mezarı'nın hemen altında, yerden 3.60 m. yükseklikte yer alır. Güneybatı-kuzeydoğu yönlü mezarda kapı açıklığı güneybatıya bakar ve 0.80 x 0.70 x 0.42 m boyutlarındadır. Mezar odasının tabanı eşikten 0.40 m derindedir. 1.90 x 2.20x 1.52 m boyutlarında kareye yakın dikdörtgen planlı mezar odası, beşik çatılıdır. Odanın uzun duvarlarının önünde 1.90 m uzunluğunda, 0.60-0.70 m genişliğinde 0.40-0.45 m yüksekliğinde iki seki vardır.[35]

[33] Tüfekçi Sivas 2005, 220, Res. 7; Sivas 2012, 264, 275, 277, Res. 2b, 18-19; Sivas 2018, 167, Res. 22-24.
[34] Tüfekçi Sivas 2005, 220; Sivas 2018, 167, Res. 25-26.
[35] Tüfekçi Sivas 2005, 220; Sivas 2018, 167, Res. 27-28.

Zey 12 Mezarı, Zey 9 Mezarı'nın 2 m altında, yerden 3.60 m yüksekte yer almaktadır. Güneybatı-kuzeydoğu yönlü mezarın kapısı güneybatıya bakmakta olup, 1.00 x 0.88 x 0.64 m boyutlarındadır. Kapı eşiğinden 0.20 m derinde tabanı bulunan mezar odası, 2.28 x 2.30 x 1.35 m boyutlarındadır. Düz tavanlıdır. Arka duvar önünde yan yana bitişik iki seki/yatak bulunmaktadır. Yatak 2.30 m uzunluğunda, 1.40 m genişliğinde ve 0.65 m yüksekliğindedir. Yatak üzerinde yan yana iki gömü için 0,30 m derinliğinde, 1.80 m uzunluğunda ve 0.65-0.55 genişliğinde bir çift çukur alan bulunur. Yatağın önünde, zeminde işlevi anlaşılamayan üç oval çukurluk vardır. [36]

Nekropolü çevreleyen tarlalarda, dikdörtgen şeklinde iki kapı kapatma taşı saptanmıştır.[37] Bunlar dikkatlice işlenmiş olup, 0.90-0.75 x 0.60-0.55 x 0.50 m boyutlarındadır ve sürgülü kapılı bazı mezarların kapı açıklıklarının kapanışı hakkında net bir fikir verir. Kapı taşları adeta birer tapa gibi kapı açıklıklarına tam uyacak şekilde şekillendirilmişlerdir. Zey 9 Mezarı'nın kapı geçidinin tabanındaki yarım ay biçimindeki kanal ve kapı mil yatağı girişin taştan yapılmış bir yassı plaka kapı ile kapatılmış olduğunu düşündürmektedir.

Araştırmalar net bir kanıt sunmadığından, kayaya oyulmuş oda mezarları için kesin bir tarih vermek oldukça zordur. Sonuç olarak, şimdilik Haspels'in sınıflandırmasını ve tarihleme kriterlerini takip etmeyi tercih ediyoruz.[38] Bu sınıflandırmaya göre, Zey 9 Mezarı hariç tüm mezarlar birinci gruba aittir ve MÖ 8. yüzyılın son çeyreğine tarihlenirler. Geniş odası ve özenle oyulmuş klineleri olan Zey 9 Mezarı ikinci gruba aittir ve MÖ 6. yüzyıla tarihlenebilir. Bu tür bezemeli taş klineler

[36] Tüfekçi Sivas 2005, 220; Sivas 2018, 168, Res. 29-30.
[37] Sivas 2018, 168, Res. 31-32.
[38] Haspels 1971,112, 126, 134-138.

Lidya'da hem kayaya oyulmuş mezar odalarında hem de tümülüs mezar odalarında görülür.[39]

Nekropol alanında kayalıkların tepesindeki yüksek noktalarda, biri doğuda 6-7 numaralı mezarların üzerinde ve diğeri batıda 8-10 numaralı mezarların üzerinde ana kayadan yontulmuş iki adet basamaklı sunak vardır. Basamaklı sunaklar, Frigler'in en yaygın kült anıtları arasındadır. Doğal kayaya oyulmuş düz bir alana çıkan basamaklardan oluşurlar. Birçoğu şematik idollerle desteklenir. Doğudaki sunak kuzeybatıya bakar.[40] İkinci sunak, birincinin yaklaşık 60 m batısındaki büyük kayanın zirvesinde yer almaktadır ve doğuya bakar. Zey sunaklarının birkaç ortak özelliği vardır: her ikisi de kayalıkların tepesindeki yüksek yerlerde, oda mezarlarının hemen üzerinde yer alır ve kaya platformlarına oyulmuş basamaklar ve çukurlar gibi ortak özelliklere sahiptirler. Bunlar, ölü kültüyle ilişkili belirli faaliyetlerin anıtların önünde gerçekleştiğini düşündürürler. Sunaklardaki basamaklar muhtemelen adaklar veya kurbanlar için alanlar olarak yorumlanabilir, çukurluklar da sıvı libasyonu için kullanılmış olmalıdır. [41]

Nekropolde kaya mezarları ve basamaklı sunaklar dışında üç adet yuvarlak kaya işareti de bulunmaktadır (Resim 7). Bunlar Zey 1 Mezarı'nın birkaç metre kuzeyindeki bir kayanın eğimli güney yüzüne oyulmuşlardır. Yuvarlak işaretler 0.90-1.00 m çapında olup, 0.15 m genişliğinde 0.15-0.25 m derinliğinde bir kanal ile çevrelenmişlerdir.[42] Benzer kaya işaretleri Midas şehri yakınlarında Eskişehir'in Seyitgazi ilçesi Çukurca Mahallesi'nin 500 m batı-güneybatısında bulunan Hamamkaya Frig Mezarı'nın arkasındaki 5.50 x 3.30 m boyutlarındaki

[39] Örnekler için bkz., Hanfmann, 1983, 59, Şek. 116-117; Özgen ve Öztürk 1996, 31, 37,42, Şek. 60, 78, 82.
[40] Tüfekçi Sivas 2005, 221, Res. 8; Sivas 2012, Res. 20; Sivas 2018, 168, Res. 33.
[41] Tüfekçi Sivas 2005, 221, Res. 9; Sivas 2012, Res. 21; Sivas 2018, 168-169, Res. 34.
[42] Tüfekçi Sivas 2005, 222, Res. 10-11; Sivas 2012, 277, 279, Res. 22; Sivas 2018, 169-170, Res. 35-36.

kaya platformu üzerinde[43] ve Gordion/Yassıhöyük yakınlarındaki bir kayalık üzerinde de saptanmıştır. Aynı tip kaya işaretleri Frigler'le çağdaş Urartu Krallığı'nda kaleler, sulama kanalları ve mezarların çevresinde bulunmaktadır. Urartu yayılım alanı içinde Doğu Anadolu Bölgesi'nde özellikle Van Gölü Havzası ve Kuzeydoğu Anadolu'da tespit edilen işaretlere Kuzeybatı İran ve Ermenistan'da da rastlanır.[44] Urartu'da, bu kaya işaretlerinden bazıları Urartu kaya mezarlarının hemen üzerinde yer almaktadır.[45] Bu bağlamda, Frig kaya işaretlerinin hem Zey Nekropolü'nde hem de Hamamkaya Kaya Mezarı'nın arkasında bulunan özel konumu, bunların büyük olasılıkla ölü kültüyle bağlantılı bazı ritüellerle ilişkili olduğunu düşündürmektedir.[46]

Nekropol alanında bulunan iki ana kayadan yontulmuş şarap presi, Zey 1 Mezarı'nın hemen üzerindeki kayalıkta yer almaktadır.[47] Şarap presleri birbirlerinden birkaç metre uzaktadır. Basit kaldıraçlı şarap presleridir ve bir üzüm ezme zemini, bir üzüm suyu toplama teknesi ve ezme zeminlerinin arka duvarında ezme kirişini yerleştirmek için kesilmiş dairesel bir yuvadan oluşurlar. Kuzeydeki ilk pres kuzeye bakmaktadır. Yaklaşık 1.40 x 2.30-2.80 x 0.60 m boyutlarında hemen hemen dikdörtgen biçiminde bir ezme teknesi tabanına sahiptir. Yüzeyi düzdür ve toplama teknesine doğru hafifçe eğimlidir. Üzüm ezme havuzu ile üzüm suyu toplama teknesi arasında, uzun duvarın köşesinden 0.15 m çapında ve 0.90 m uzunluğunda bir kanal açılmıştır. Üzüm suyu toplama teknesi, 0.85 m çapında ve yaklaşık 0.40 m derinliğinde dairesel formdadır.

[43] Tüfekçi Sivas 2003b, 287, Res. 9-10; Tüfekçi Sivas 2005, 222, Res. 11; Tüfekçi Sivas 2007, 80-81; Işık 2003, Fig.3.

[44] Kleiss 1981; Belli 1989; Belli 2000; Belli 2001; Işık 1995; Tüfekçi Sivas 2005, 222; Konyar 2008.

[45] Işık 1995, 44-45, Res. 19, 151-153; Belli 2001, 368, Res.10.

[46] Tüfekçi Sivas 2005, 221-222; Işık 2003, 205.

[47] Sivas 2018, 170, Res. 37-38; Yüzey araştırmamızda bölgede bugüne kadar çok az bilinen on adet kaya oyma şarap presi saptanmıştır Bkz., Tüfekçi Sivas 2003a.

Ezme tabanının uzun arka duvarında ve tabandan 0.40 m yükseklikte, ezme kirişinin ucunun yerleştirildiği 0.15 m çapında yuvarlak yuva yer almaktadır.

Güneydeki ikinci pres 1.55 x 2.70 x 0.70 m boyutlarında, dikdörtgen bir üzüm ezme teknesine sahiptir. Ezme kirişinin yerleştirildiği yuvarlak yuva 0,20 m çapındadır ve üzüm ezme havuzunun uzun arka duvarında yer almaktadır. Toprak ve bitki örtüsüyle kaplı olan üzüm suyu toplama teknesi tespit edilememiştir.

Zey çevresindeki tepelerin yamaçlarına ve vadilere inşa edilmiş, birçok terk edilmiş üzüm bağı terası olması, geçmişte bölgede bağcılığın varlığını açıkça ortaya koymaktadır. Yerel halk tarafından ev ihtiyaçları için hala az da olsa üzüm yetiştiriciliği yapılmaktadır. T. Tüfekçi Sivas'a göre Frig yerleşimlerinde veya çevresinde bulunan kayaya oyulmuş şarap presleri Frig dönemine ait olup, Roma ve Bizans dönemlerinde de kullanılmaya devam etmiştir.[48]

Zey Mahallesi'nin çevresinde yapılan yüzey araştırmasında, yerel halk tarafından "Kale" olarak adlandırılan kayalık bir alan saptanmıştır. Nekropolün yaklaşık 1 km güneybatısında bulunan tepe 200 m uzunluğunda, 40 m genişliğinde ve 25 m yüksekliğindedir. Zey Kale üzerinden ve özellikle güney ve güneydoğu yamaçlarından çok miktarda Frig gri çanak çömlek parçası ele geçirilmiştir.[49]

Bölgede yapılan geniş kapsamlı bir arazi araştırması sırasında, Zey Kale'nin yaklaşık 1 km güneyinde "Tepecik Höyüğü" adı verilen başka bir yerleşim yeri saptanmıştır. Höyük yaklaşık 200 m çapında ve 25 m yüksekliğindedir. Batı ve kuzeybatı yamaçları doğal kaya çıkıntılarıyla doludur. Üstü düzdür ve ekilidir. Zey Kale'de olduğu gibi, burada da bir Frig yerleşimi olduğu

[48] Tüfekçi Sivas 2003a, 13-15.
[49] Tüfekçi Sivas 2005, 222, Res 12-13; Sivas 2018, 171-172, Res. 39, 41-42.

höyüğün üstünden ve yamaçlarında toplanan çok miktarda Frig gri çanak çömlek parçasıyla kanıtlanmıştır.[50]

Sivrihisar yöresinde Frig döneminde iskan edilmiş başka yerleşmeler de saptanmıştır.

Demirci Mahallesi Sivrihisar'ın kuş uçumu 26 km kuzeydoğusundadır. Mahallenin 1.25 km güneybatısında Obruk mevkiinde, Büyük Höyük yer almaktadır. 120 m çapında, 20 m yüksekliğindedir. Üzerinden gri Frig ve Klasik devir çanak çömlek parçaları toplanmıştır.[51] Mahallenin 6 km kuzeydoğusunda bulunan Akpınar mevkiinde, Akpınar çeşmesinin 200 m kadar güneyinde eğimli bir yamaçtan gri Frig çanak çömlek parçaları toplanmıştır. Bu alanın 600 m kadar kuzeybatısında 10 m yüksekliğinde, 70 m çapında bir tümülüs bulunmaktadır. Tümülüsün batı kesimi kaçak kazı çukurları ile tahrip edilmiştir.[52]

Aşağıkepen Mahallesi Sivrihisar ilçe merkezinin 9 km güneybatısındadır. Mahallenin 730 m kuzeybatısında, Eskişehir-Afyonkarahisar karayolunun hemen batısında Büyük Höyük yer almaktadır. 300 m çapında 17 m yüksekliğindedir. Tepe noktasına bir su deposu, kuzeydoğu yamacına betonarme bir şelale, kuzeydoğu eteklerine de bir dinlenme tesisi inşa edilmiştir. Höyüğün üzeri teraslanmış ve ağaçlandırılmıştır. Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü ve Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün çalışmaları ile tahribat durdurulmuştur. Yamaçlardan çok miktarda İlk Tunç Çağı, MÖ 2. Binyıl, Frig ve Klasik devir çanak çömlek parçaları toplanmıştır.[53]

Son zamanlarda bulunan Frig kültürel kalıntıları, Sivrihisar sıradağlarının eteklerinde yoğun bir Frig nüfusunun bulunduğunu ve Frig anıtlarının bulunduğu geniş alanın bu bölgeye doğru genişletilmesi gerektiğini göstermiştir.

---

[50] Sivas 2018, 171-172, Res. 40, 43-45.

[51] Sivas- Tüfekçi Sivas 2007, 18.

[52] Sivas- Tüfekçi Sivas 2007, 18.

[53] Efe 1996, 140; Sivas-Tüfekçi Sivas 2007, 18; Lev. 10/res. 63; Lev. 11/Res. 64 -65.

Kaynakça

Belli, O. 1989. "Urartu Kalelerindeki Anıtsal Kaya İşaretleri." *Anadolu Araştırmaları* 11:65-88.

Belli, O. 2000. "Doğu Anadolu'da Urartu Krallığı'na Ait Anıtsal Kaya İşaretlerinin Araştırılması." *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi,* Ed. O. Belli, 403-408. İstanbul.

Belli, O. 2001. "Surveys of Monumental Urartian Rock Signs in East Anatolia." *Istanbul University's Contributions to Archaeology in Turkey (1932-2000)*, Ed. O. Belli, 365-369. İstanbul.

Berndt, D. 2002. *Midasstadt in Phrygien*. Mainz.

Devreker, J., Vermaulen F. 1991. "Phrygians in the Neighbourhood of Pessinus (Turkey)." *Studia Archaeologica. Liber Amirocum A E. Nenquin*, Ed. H. Thoen, J. Bourgeois, F. Vermeulen, P. Crombe, K. Verlaeckt, 109-17. Gent.

Efe, T. 1996. "1994 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir illerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları." *XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 131-152.

Hanfmann, G. 1983. Sardis from Prehistoric to Roman Times: Results of the Archaeological Exploration of Sardis 1958-1975. Cambridge, Mass. and London: Harward University Press.

Haspels, C. H. E. 1971. The Highlands of Phrygia. Sites and Monuments. Princeton.

Işık, F. 1995. Die offenen Felsheiligtümer Urartus und ihre Beziehungen zu denen der Hethiter und Phryger. Rome.

Işık, F. 2003. "Die Vergöttlichung der phrygischen Dynasten im Lichte ihrer Graber." *Istanbuler Mitteilungen 5*: 197-222.

Işık, F. 2008. "Pişmiş Toprak Mimari Levhaların Frig Kökenine Yeni Bir Kanıt". *Muhibbe Darga Armağanı*. İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi Yayınları, 275-282.

Kleiss, W. 1981. "Felszeichen im Berich urartäischer Anlagen." *Archäologische Mitteilungen aus Iran* 14:23-26.

Konyar, E. 2008. "Urartu Coğrafyasında 'Anıtsal Kaya İşaretleri': İşlevleri Üzerine Etno-Arkeolojik Bir Yaklaşım." *Muhibbe Darga Armağanı,* 311-320. İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi Yayınları.

Özgen, İ., Öztürk, J. 1996. *Heritage Recovered: The Lydian Treasure*. İstanbul.

Sevin, V. 2003. Eski Anadolu ve Trakya. Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar. İletişim Yayınları.

Sivas, H. 2002. "Eskişehir Yenisofça Köyü'nden Yeni bir Frig Kaya Mezarı." *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 1.3:323-333.

Sivas, H. 2012. "Frig Kaya Mezarları." *Frigler. Midas'ın Ülkesinde Anıtların Gölgesinde,* 261-285. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Sivas, H. 2018. "Phrygian Occupation at the Village of Zey in the Sivrihisar Region, Eskişehir." *Pessinus and Its Regional Setting Vol. 1,* Ed. G. R. Tsetskhladze, 163-203. Paris.

Sivas, H., Tüfekçi Sivas, T. 2007. "Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Arkeolojik Envanter Çalışması 2005." *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi* 6:11-35.

Sivas, T. 1999a. "Eskişehir'den İki Yeni Phryg (Frig) Kaya Mezarı." Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 1.1:123-133.

Sivas, T. 1999b. Eskişehir-Afyonkahisar-Kütahya. İl Sınırları İçindeki Phryg Kaya Anıtları. Eskişehir.

Sivas, T. 2008. "Kabartmalı Bir Frig Kaya Mezarı: Karacakaya/Gelin Kız Mezarı." *Muhibbe Darga Armağanı.* 437-450. İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi Yayınları.

Tüfekçi Sivas, T. 2003a. "Wine Presses of Western Phrygia." *Ancient West and East* 2.1:1-18.

Tüfekçi Sivas, T. 2003b. "Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar İlleri 2001 Yılı Yüzey Araştırması." *20. Araştırma Sonuçları 2,* 285-298.

Tüfekçi Sivas, T. 2005. "Phrygian Rock-Cut Monuments from Western Phrygia with Observations on Their Cult Functions." *Anatolian Iron Ages 5,* 217-226. Ankara: British Institute of Archaeology at Ankara Yayın, 217-226.

Tüfekçi Sivas, T. 2007. "Batı Frigya'da Frig Yerleşmeleri ve Kaya Anıtlarının Araştırılması". *Friglerin Gizemli Uygarlığı*. Yapı Kredi Yayınları No: 2613, 77-92.

Tüfekçi Sivas, T. 2008. "Karakaya Frig Kaya Mezarı." *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı. EURGETES II*, 1169-1176. Antalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları Armağan Kitaplar Dizisi 1.

Tüfekçi Sivas, T., Sivas, H. 2003. "Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Yüzey Araştırması Arkeolojik Envanter Raporu." *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi* 1:2-30.

Tüfekçi Sivas, T., Sivas, H. 2004. "Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Yüzey Arkeolojik Envanteri." *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi* 2:101-119.

Tüfekçi Sivas, T., Sivas, H. 2005. "Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri 2004 Yılı Arkeolojik Envanteri ve Yüzey Araştırması." *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi* 4:33-57.

Resim 1. Balkayası Frig Kaya Fasadı

Resim 2. Böğürtlen-Beypınarı Frig Kaya Mezarı. Dromos ve kapı geçidi

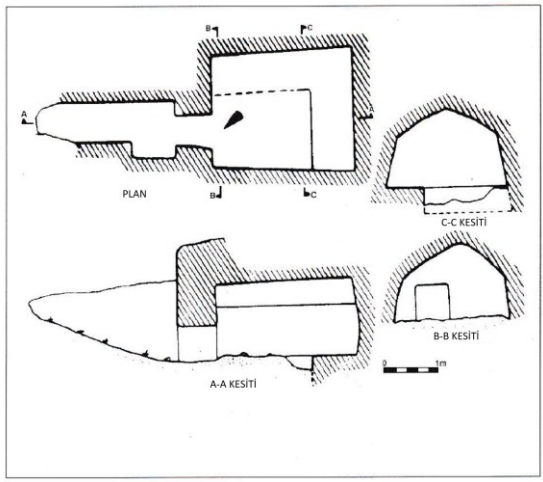

Şekil 1. Böğürtlen-Beypınarı Frig Kaya Mezarı plan ve kesitleri

Resim 3. Karakaya Mezarı. Dromos ve mezar kapısı

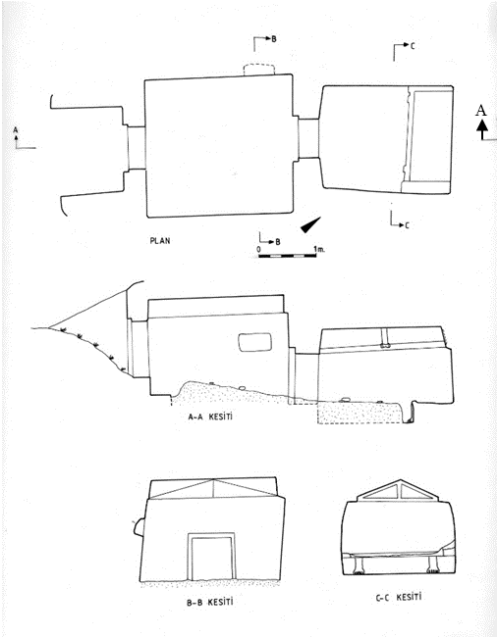

Şekil 2. Karakaya Mezarı. Plan ve kesitleri

Resim 4. Karacakaya/Gelin Kız Mezarı kapısı

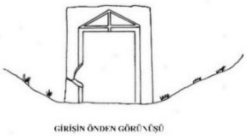

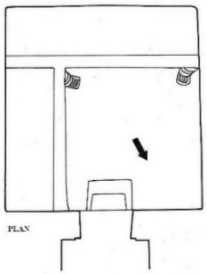

Şekil 3. Karacakaya/Gelin Kız Mezarı kapısının önden görünüş çizimi ve planı

Resim 5. Zey Nekropolü Genel Görünüm

Resim 6. Zey 9 Mezar Odası

Resim 7. Zey Nekropolü Kaya İşaretleri